

תשעה באב: איזו מוזיקה מותר לשמוע אחרי חורבן הבית

בס"ד

פתיחה

בספרו (ח, ט) כותב זכריה, שיש לצום בזמן הצרות שאירעו לעם ישראל, וביניהם צום תשעה באב. למרות שהגמרא כותבת, שמעיקר הדין בזמן הזה בשאר הצומות (למעט תשעה באב שהכפלו בו הצרות) אין חובה להתענות, מכיוון שאנו בשעת שלום, למעשה כפי שכתבו הראשונים ופסק השולחן ערוך - עם ישראל קיבל על עצמו להתענות בכל עניין, ובלשון המשנה ברורה:

"ואסור לפרוץ גדר: רוצה לומר, אף על גב דמסקינן בגמרא דבזמן דאין מצוי גזירות עובדי כוכבים על ישראל תלוי הדבר ברצון ישראל, דהיינו אם רצו רוב ישראל והסכימו שלא להתענות בהג' צומות הרשות בידן, כתבו הפוסקים דעכשיו כבר רצו וקבלו עליהן כלל ישראל מדור דור ואסור לפרוץ גדר."

בשלושת השבועות שבין י"ז בתמוז לבין תשעה באב (או לפחות בחלקם) כפי שכתב **המגן אברהם**, נהגו שלא לשמוע שירים הגורמים לשמחה ולריקודים. אמנם, עוד לפני דברי המגן אברהם יש לדון האם בכלל מותר לשמוע שירים בזמן הזה, וכלפי מה דבריו נאמרו. כפי שנראה נחלקו בשאלה זו ראשונים ואחרונים, מחלוקת שמושפעת בין השאר מטעם האיסור.

מקור הדין

האם מותר לשמוע מוזיקה? הגמרא במסכת גיטין (ז ע"א) כותבת בשם מר עוקבא שאסור לזמר, ומביאה לראייה את הפסוק 'אל ישמח ישראל, אל גיל בעמים'. גמרא נוספת בסוטה (מה ע"א) משלימה את הדין וכותבת בשם רב, שאזן ששומעת זמרה - תעקר (אך מותר לפועלים לשיר תוך כדי עבודתם). מדוע נאסרה הזמרה? נחלקו הראשונים:

טעם האיסור

א. **רש"י** (חגיגה טו ע"ב) נימק, שהסיבה לכך היא חורבן הבית. לאחר החורבן גזרו חז"ל מספר גזירות כדי להדגיש את צער החורבן, ואחת מהן היא לא לשמוע מוזיקה. ככל הנראה המניע לפירושו היא שהמשנה במסכת סוטה מספרת, שלאחר חורבן הבית התרחשו מספר דברים, ניטל טעם הפירות, גזרו שלא ללכת עם בגדים מסוימים בחתונות, וכן לא שמעו מוזיקה - משמע שזאת הסיבה שאסור לשמוע מוזיקה, וכן כתבו **התוספות** (גיטין שם ד"ה זמרא) ו**הרמב"ם** (תעניות פרק ה').

ב. **הגאונים** (הרכבי סימן ס') וכן **הרמב"ם** באחת מאיגרותיו (ובניגוד לדבריו ביד החזקה) חלקו, והבינו אחרת את האיסור. לשיטתם אין הבדל בין לפני חורבן הבית ובין לאחריו וכפי שטען רש"י, אלא הגמרא כותבת איסור כללי שנוהג בכל זמן - אסור לשמוע מוזיקה שיש בה דברי פריצות, 'קילוס גיבור בגבורתו' וכדומה.

כיצד יתמודדו עם הגמרא בסוטה הכותבת שלאחר החורבן לא שמעו יותר שירים, וממנה עולה שהטעם הוא זכר לחורבן? ככל הנראה התשובה לכך היא, שכפי ששמע מהגמרא, אין לה כוונה לפסוק לאסור לשמוע מוזיקה, אלא סיפרה עובדה שהתרחשה, לאחר החורבן לא שמעו יותר מוזיקה (וכפי שניטל הטעם מהפירות), ואין לקחת ממימרא זו הוראה הלכתית. ובלשון הגאונים:

"חזינא כי מנהג כל ישראל שמשמחין בקולות שלשמחה ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקדוש ברוך הוא, וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל אבל זמרא דאסר מר עוקבא, דברים שאינן כסדר הזה, אלא נגינות שלאבהת אדם לחברו ולשבח יפה ביופיו, ולקלס גיבור בגבורתו וכיוצא בזאת, כגון שלישמעאלים הללו שנקראין אשעאר אלגזל."

לכאורה מוזיקה של קדושה אמורה להיות מותרת, שהרי לא אומרים בה דברים מגונים המושכים את הנפש לדברים אסורים! אף על פי כן הרחיב הרמב"ם את האיסור וכתב באגרת, שכל ניגון בכלים אסור, מכיוון שעל אף שיש שירים טובים, הרי שרוב השירים גורמים לדברים רעים שמושכים את הנפש לחינם, ולכן לא חילקו חז"ל בדבריהם ואסרו את הכל (ועיין בירושלמי סוטה ט, יב).

מחלוקת הראשונים והאחרונים

לאחר שראינו את הסברי הראשונים לגמרא במסכת גיטין (ז ע"א) הכותבת בשם מר עוקבא שאסור לזמר, יש לראות את ההשלכות לכך המובאות בראשונים ובאחרונים, ולמעשה ישנן שלוש דעות:

א. **הרמ"א** (תקס, ה) בדעה המקילה ביותר בעקבות **התוספות** (גיטין שם, ד"ה זמרא) ו**הטור** (תקס) פסק, שכאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לשמוע מוזיקה, כוונתה רק למוזיקה הנשמעת בבתי משתאות, ברים וכדומה (והראייה שהגמרא מביאה את הפסוק 'בשיר לא ישתו יין'), שאז ככל הנראה יש בכך שמחה רבה מדי, אבל בסתמא בחיי היומיום - אין בעיה לשמוע מוזיקה.

עוד הוסיף **הטור** בעקבות הירושלמי (מגילה ג, ב) והתוספות, שלמרות שבדרך כלל מותר לשמוע שלא בבתי המשתה, כאשר מדובר באנשים שרגילים לשמוע מוזיקה באופן תדיר, וכמו המלכים שהיו רגילים להתעורר וללכת לישון כאשר מזמרים לפניהם - אסור לשמוע אפילו שלא בבית המשתה (אך במקום מצווה מותר), וגם דין זה פסק הרמ"א, ובלשון הטור:

"ואסרו כל מיני שיר בין בכלי בין בפה. ופירש רש"י, כגון לשורר בבית המשתה. והתוספות מפרשים דאפילו בלא משתה נמי (= גם) אסור, ודווקא למי שרגיל בכך, כההיא דאיתא בירושלמי ריש גלותא (= ראש הגולה) הוה קאים ודמיך בזמרא, פירוש בשוכבו ובקומו היו מזמרים לפניו."

ב. הדעה המחמירה ביותר, היא דעת **הרמב"ם באגרות**. בעוד שהרמ"א אסר לשמוע מוזיקה רק בבתי משתאות ולאנשים הרגילים בכך, הרמב"ם אסר כל שמיעת מוזיקה לכל אדם, של מצווה ושל חולין, בשעת המשתה ושלא בשעת המשתה. רק לשיר בפה שירי קודש מותר, וכן שירים ששרים הפועלים בפיהם בעת עבודתם כדי להזדרז, שגם אותם לא אסרו חז"ל.

¹ למעשה הטור לא הביא את דברי התוספות במדויק. קודם כל, התוספות כותבים שרק ראוי להחמיר ולא לשמוע שירים כאשר הם לא נאמרים על היין, ואילו הטור כתב שכאילו הם נוקטים כך מעיקר הדין ולא רק כחומרא. כמו כן, התוספות מנמקים את טעם האיסור 'שמתענג ביותר', ואילו הטור כתב שטעם האיסור הוא, שאותם אנשים רגילים לשמוע מוזיקה. מכל מקום הרמ"א הביא את טעמו של הטור.

הסיבה לחומרא זו, כפי שראינו לדעת הגאונים והרמב"ם הסיבה שנאסרה שמיעת מוזיקה היא, שמא ימשכו אחריה (ולא בגלל חורבן בית המקדש וכשאר הראשונים), לכן חז"ל לא חילקו ואסרו גם שמיעת שירי הקודש, בגלל שרוב השירים הינם שירי חול.

כדברי הרמב"ם פסקו להלכה באחרונים גם **הב"ח** (תק"ס, ז) ו**השל"ה** (שם), שכתבו שמשום כך יש למחות במקילים הנוהגים לזמר לקב"ה עם כלי זמר, ורק בשמחת חתן וכלה יש היתר. במקרה בו אותם האנשים אינם מקשיבים לתוכחה וממשיכים לשמוע מוזיקה, אין למחות בהם, מכיוון שמוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים (וכפי שראינו בדף לפרשת דברים שנה ג').

ג. דעה ממוצעת בפוסקים, היא דעתו של השולחן ערוך בעקבות **הרמב"ם** בהלכותיו (תענית פרק ה'). בניגוד לתוספות והרמ"א שפירשו שכאשר הגמרא בגיטין כותבת שאסור לזמר בכלי נגינה כוונתה רק לבתי משתאות (ואנשים שרגילים לשמוע מוזיקה אסורים רק בגלל הירושלמי), הם פירשו שכוונת הגמרא לאסור שמיעת מוזיקה שאינה של מצווה לכל אדם, ולא דווקא בבתי המשתאות.

מוזיקה בזמן הזה

אם כן למעשה לדעת הב"ח כל שמיעת מוזיקה אסורה, לדעת השולחן ערוך כל נגינה שאינה בזמן מצווה אסורה (ולכן מותר ללמוד נגינה גם לשיטתו, מכיוון שלומדים לצורך ניגון באירועי שמחה וכדומה וכפי שכתבו האגרות משה והציץ אליעזר), ולדעת הרמ"א מותר לשמוע גם שלא בזמן מצווה, אבל למלכים שרגילים בכך אסור.

בזמן הזה רבים נוהגים לשמוע מוזיקה, וכן בתחנות הרדיו השונות משמיעים שירים ללא הפסקה דבר שלכאורה אסור. אפשר לדחוק ולומר, שכל שמיעת מוזיקה של קודש מהווה מצווה, ואם כן כפי שראינו הדבר מותר לדעת השולחן ערוך והרמ"א, אלא שיש בכך קצת דוחק. משום כך נתנו האחרונים סיבות אחרות מדוע בכל זאת אפשר להקל:

סיבה ראשונה - מלכים: לדעת הרמ"א, בעיקרון אין איסור לשמוע מוזיקה בחיי היומיום, ורק למלכים הרגילים בכך אסור. נחלקו האחרונים בשאלה למה התכוון הרמ"א כאשר כתב שלמלכים אסור, כאשר חלקם הביאו בעקבות פירוש דבריו סברא להקל:

א. **הציץ אליעזר** (טו, לג) ו**הרב עובדיה** (יחזקאל דעת א, מה) הבינו, שאין כוונת הרמ"א רק לתת דוגמא לאנשים שרגילים לשמוע מוזיקה, ולכן בזמן הזה שכולם רגילים לשמוע מוזיקה יהיה אסור, אלא כוונתו, שדווקא שמיעת מוזיקה כמנהג המלכים שיש בכך משהו מיוחד יש איסור, אבל שאר האנשים בחיי היומיום שאינם שומעים כמנהג המלכים - אינם עוברים על איסור, ובלשון הציץ אליעזר:

"שאלתו הראשונה היא אם מותר לו לשלוח את בתו ללמוד לזמר בכלי שיר כי הרי לפי דעת השולחן ערוך וכן הב"ח והשל"ה אסור. ואשיבנו, אין לפקפק ולהרהר כלל על מה שבני ישראל יוצאים בזה ביד רמ"א, שפוסק שם שהגזירה שלא לנגן בכלי שיר, היא רק על מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה²."

ב. **הרב וואזנר** (שבט הלוי ו, טו) ו**הרב אליהו** (מקראי קודש בין המצרים ז, א) חלקו על דבריהם והבינו, שאין כוונת הרמ"א למוזיקה ששומעים המלכים בדווקא, אלא המלכים היוו רק דוגמא לאנשים שרגילים לשמוע מוזיקה (וכפי שמשמע מדברי הטור). לכן בזמן הזה שכולם רגילים לשמוע מוזיקה וכמו המלכים של פעם - אי אפשר לסמוך על פסק הרמ"א להקל.

סיבה שנייה - עצבות: כדי ללמד בכל זאת זכות על השומעים מוזיקה, כתב הרב וואזנר בעקבות **המהרש"ג** (ב, קנה), שייתכן ששמיעת מוזיקה כדי לצאת מעצבות (ואולי אפילו כדי למנוע עצבות) נחשבת צורך מצווה, וכפי שראינו שאין מחלוקת בין השולחן והרמ"א שמותר. מכל מקום סתם שמיעת מוזיקה כתב הרב וואזנר שיש לאסור ובניגוד לרב עובדיה בסיבה הראשונה, ובלשונו:

"ולמעשה לבושתנו ולצערנו, כמעט נשכח הלכה פסוקה הזאת, ואין לנו למוד זכות גמור, ומיהו (= ומכל מקום) על כל פנים אלו השומעים הכלי שיר שמשמיעים זמר קודש וזמר מצוה לעורר הלבבות, או למי ששומע לפקח עצבונו שיש לומר שבגדר מצוה הוא, כאשר כבר כתב הגאון המהרש"ג."

סיבה שלישית - רדיו: אפשרות נוספת ללמד זכות על השומעים מוזיקה בזמן הזה, כתב **החלקת יעקב** (סב, ב) ובעקבותיו **הרב עובדיה** (שם). הוא כתב, שכאשר חז"ל אסרו את שמיעת המוזיקה, הם אסרו לשמוע כלים ממש. לעומת זאת מוזיקה ששומעים ברדיו נחשבת מוזיקה שונה, ולא אותה אסור חז"ל (וכמו שיש בלימוד זכות זה דוחק, שהרי חז"ל לא גזרו על כלי מסויים, אלא על השמיעה).

כמו כן יש שהוסיפו, שכאשר חז"ל אסרו לשמוע כלי נגינה כוונתם לכלי נגינה בדווקא. כאשר הקול עובר דרך הרדיו (או דרך רמקול וכדומה) הוא עובר שינוי ונהפך לגלי קול, ואלו לא כלי הנגינה שעליהם דיברו חז"ל ואין איסור לשומעם (ובדומה לסברת הרב עובדיה שראינו בדף לפרשת בשלח שנה א', שכבר שאין איסור לשמוע שירת נשים דרך הרדיו, כי זאת לא שירת נשים).

שירה של פסוקים

שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים בעקבות הגמרא במסכת סנהדרין (קא ע"א) היא, האם יש שירי קודש שאסור לשמוע. הגמרא כותבת, שהקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר, או אומר פסוקים בבית המשתה שלא בזמנם - התורה חוגרת עליו שק ועומדת לפני הקב"ה ומתלוננת על כך שבני ישראל עשאוהו ככינור שמנגנים בו לצים.

למרות שדברי הגמרא נאמרו ללא חולק, בפשטות הבינו הרמב"ם והשולחן ערוך שמדובר בדברי מוסר בעלמא ולא בהלכות ממש, ולכן לא פסקו דין זה. למרות זאת הביאו האחרונים (מג"א, מש"ב ועוד) את האיסור, אך סייגו את הפסק וכתבו בעקבות **הי"ד רמה** ועוד אחרונים, שהאיסור קיים רק כאשר שרים את הפסוקים מתוך צחוק, ולא כאשר יש אווירה רצינית ומטרה לעשות את רצון ה'.

חג שמח! סיימת לקרוא? קח לקרוא בבית או בבקשה תעביר הלאה על מנת שעוד אנשים ייקראו³...

² יש להעיר, שלא מוכרח מדבריהם שהם אכן סוברים כך (ורק משמע כך, מכיוון שלא העירו שבזמן הזה רגילים לשמוע מוזיקה, גם לדעת הרמ"א יש איסור, וסמכו על דבריו להקל). כמו כן, ייתכן שגם לשיטתם אסור ללכת להופעות וכדומה, מכיוון שבניגוד לשמיעת מוזיקה ביומיום, הליכה להופעה מהווה מעשה יותר רציני 'ומלכותי'. מכל מקום, אין בכך הכרח.

³מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com